

BALKON. I. *pod, pozoriscte*. Ł. *maenianus*. W. *balcone*. F. *balcon*. N. *Trompetergang*.

Wystawa progu okna do tła otwierającego się przed domem w wyższej jego części, po której przechadzać się można.

„R. *balikon*, du pers: *bala-khà-nè*, *terrase*.” (Ph. R.).

XIII. Wyrazy ściągające się do pieców i kominów.

PIEC. C. *prisk, nisteg*, (Jungman). I. *ugera, ugerica, pechnik, pechnica, sobba*, (Stul.). Ł. *furnus, hypocaustum*. W. *stufsa, fornello*. F. *fourneau*. N. *Ofen*.

Wszelki aparat do wydobywania ciepła z *opalu*, czyli *paliwa*.

U starożytnych piec bywał umieszczany pod tłem izby. Ł. *hypocaustum* właściwie znaczy samą izbę mocno ogrzaną, F. *étuve*, z której wychodzące ciepło zwykle używane było do ogrzewania izb przyległych. Dziś piece podług różnej potrzeby są różne. I tak:

Pie c s z w e d z k i p o k o j o w y, który się opala wewnątrz dla ogrzania pokoju i odświeżenia powietrza.

P. p o l s k i, p i e c z u r a, który się z sieni opala, a dym z niego do komina czelusią uchodzi; niedostaje mu wewnętrznych kanałów, które ma piec szwedzki.

P. p o w i e t r z n y, w którym się rozpala świeże z podwórza wprowadzone powietrze, i tak rozpalone płynie rurami po ścianach dla ogrzania wielu pokoiów.

P. piekarski, który się wypala na pieczenie chleba.

POKRÓW PIECOWY. I. *kähla*. Ł. *testa fornacea*, (J. Bello).

Zewnętrzna powłoka pieca, postać jego wydająca, robi się z ka chli, cegły, albo szczepkiego kamienia.

ŻOŁĄDEK PIECA.

Wnętrze pieca, gdzie się pali drzewo lub węgle, wydobywa krąży i zostaje ciepło, a dym oddziela.

OGNIKO.

Część żołądka, w którym się ogień roznieca.

„C. paliwo, materiał do palenia,” (Palk.).

CZELUŚĆ.

Otwór ogniska, przez który opał nakłada się do pieca i napływa świeże powietrze „do podsycania ognia koniecznie potrzebne.

DYMNİK, KOMIN, RURA KOMINOWA. C. *komin*, *dymnik*, (Palk.). I. *pech*, *dimnik*, *truba*, *ognjiste*, (Stul.). Ł. *caminus*. F. *tuyau*.

Trąba, kanał, którym dym z pieca precz uchodzi.

UJŚCIE PYMU.

Sam otwór komina, którym dym z pieca na powietrze wychodzi.

PRZEDECH PIECOWY. C. *Prüduch*. R. *duszni*k (o d *duch* ciepło). Ł. *spiraculum*.

Otwór w pokrowie pieca opatrzonej zakrętką, przez który według potrzeby gorącego a czystego powietrza z pieca do izby napuścić można.

ZASŁONKA PIECOWA. R. *wjuszka*.

Krą żek, czapka, i gniaz do krą żka

z żelaza lanego, służące do zamknięcia komina, aby ciepło przezeń napróżno nie uchodziło.

ZASUWKA, ZASUWA.

Przy ujściu dymu z pieca, w miejscu tém gdzie zasłonka zwykła się wprawiać. Robi się z blachy żelaznej i chodzi w takiejże ramie.

CZERYN, TRZON PIECA. ? I. *chern*. Ł. *ater*, *furnus*, (J. Bello). F. *âtre d'une cheminée*. N. *die Unterlage eines Feuerheerdes*, (Lind.).

Tłó, podstawa ogniska w piecu, tudzież wierzch pieca poziomo zrównany.

„Trzon, ognisko, na którem się ogień pali,” (Lind.).

Wszelako *czeryn*, zdaje się raczej pochodzić od I. *czern*, *czeren*, czarny, niż od R. *czereń* trzonek, trzon.

POPIELNIK PIECOWY.

Osobna pod ogniskiem pieczurka, której wierzch kraciasty jest oraz tłem ogniska; przez tę kratkę spada popiół, a świeże powietrze przez kraciaste także drzwiczki popielnika, ze spodu ciągle do ogniska nadpływa.

PIECOWNIK, ZDUN. Ł. *fornacarius*. N. *Ofenmacher*.

Rzemieślnik piecowe kachle i piece robiący.

„Piecownik, *zdun*, który piece czyni,” (Mącz.).

XIV. Wyrazy ściągające się do fundamentów.

POSADA, OSNOWA, PODKŁAD, FUNDAMENT. I. *temèlj, podkład, osnowa*, (Stul.). Ł. *substructio, fundamentum*.

W ziemi pogrążona, w niedostatku mocnej rodzimej, sztuczna podstawa budowli.

„Fundament jest mur od gruntu do wierzchu ziemi,” (m. W.).

„Podkład albo baza,” (X. K. Wyrwicz).

CALEC. I. *tle, zemla, dno, pod*, (Stul.). R. *materik*. Ł. *solum, solidum*. F. *terre ferme*.

Grunt stały, ziemia mocna, nieruszona.

„Calec, calina, twardy grunt, na którym fundamenta zakładają się,” (Lind.).

„Grunt, albo Calec,” (m. W.).

PIASEK PRZELOTNY. Ł. *sabulo solutus*. F. *sable mouvant*. N. *Staubsand*.

Piasek, z jednego miejsca wiatrem przenoszący się na drugie. Ziemia nim zalana wielkie nastrocza trudności w zakładaniu fundamentów.

· MOKRZYNA.

Mokre miejsce, niezdatne do położenia fundamentów.

MASTNICA, HLEJ. Ł. *terra argillosa*. N. *fetter Boden*.

Ziemia gliniasta i wiazka niezdatna pod osnowę trwałych fundamentów.

MOSTNICE. C. *mosztenice*, (Weles.). I. *mostni podpor*, *palka*, (Stul.). Ł. *sublica*.

Pale w izbicach mostowych i pod budowlami nad wodą stojącemi; tém się różnią od *palów*, F. *pilotis*, iż są pospolicie od nich grubsze i w części nad wodę wzniesione.

„*Pons sublicius*, most na palach zbudowany.”

POMOSTNICE.

Deski lub dyle, które się używają dla zrobienia pokładu na moście. Wyraz wzięty z pospolitego języka cieśli.

PAL, PALE. I. *kolac*, *ticsina*, (Stul.). Ł. *palus*. F. *pilotis*. N. *Pfahl*, *Grundpfahl*.

Okrągłe z końca zaostrome drzewo jak kół po-
tężny, zapędza się całkiem do ziemi, i raczej słu-
ży do jej wzmocnienia niż za podstawę ciężarowi.

WPUSTPAL, SZPUNTPAL.

Pal płaski, raczej mostnica płaska z jednego brzegu mająca *wpusł*, a z przeciwnego *wydrożenie*, które tak się z sobą spajają przy zapędzaniu w ziemię, jak tarcice na *wpusł* i *rowek*. Raczej tedy *wpusłpale* nie *szpunftpale*, gdyż *szpunft* po polsku *wpusł*.

ROSZT, POWAŁA NA WIERZCHU MOSTNIC. Ł. *eschora*. N. *Schwellenwerk*.

„Jest wierzch palowania jakiegokolwiek. W pruskich zaś murach, *roszt* m się zowią końce krzyżownic wierzchnie, które się dłużnicą oca-
piają.” (m. W.). *Roszt*, czy nie *reszt*, C. *reszt*, Ł. *tygnum*, (Palk.). Ztąd może *reszoto*, przetak, *rzeszoto*, a także *rzeszot*, krata, słowem drzewo w pe-

wnym porządku kładzione. Wspólny tenże początek mieć może i wyraz niemiecki *Gerüste*.

DŁUŻNICA. F. *sablère*.

„*Dłużnica* jest belka w ruszcie nad upalowaniem,” (m. W.). Poprzeczka, poprzecznicza zaś wpoprzecz niej idąca.

GRODZA, GRODZE. C. *hrzadka, plot, oplotec, zabrzazek*, (Dobr.). W. *steccato nell'aqua*. F. *batardeau*. N. *Krippe, Kasten*.

Zagrodzenie od napływu wody, ażeby nie zalała roboty na dnie rzeki uskutecznić się mającej. Robi się z dwóch rzędów pali, raczej mostnic, i między niemi osadzonej skrzyni wypełnionej gliną.

XV. Wyrazy ściągające się do rósztowań i niektórych silni fabrycznych.

RÓSZTOWANIE. Ł. *festucatio*. W. *tavolato, palco*. F. *échafaud, échafaudage*. N. *Gerüste*.

„Rósztowanie, na którym mularze stojąc murują,” (m. W.).

„*Rósztowanie*, Ł. *festucatio*,” (Volk.).

KOZIOŁ, KOZŁY, KOBYLICA, KOBYLICE. F. *chevalet*. N. *Rüstbock*.

Cztery nogi w tramiku opravione, a służą do zrobienia na nich pomostu.

„*Kobylice, kozły, podpory drewniane,*” (Lind.).

DRABINA. F. *échelle*.

Dwie łąty połączone szczeblami do łożenia na górę. Rodzaj przenośnych wschodów.

OSTRZEW. F. *échelier*. N. *Raucher*.

Rodzaj drabiny. Drag nabity kołkami drewnianymi do łożenia na drzewa, na mur, i t. d. Te kołki zowią się szczeblami, F. *échelons*.

DRABY, TYCZE, SZTANDARY.

Są to wysokie, proste, mocno w ziemi utkwione całe źdźbła drzew, na których za pomocą rozpór, maculców, podpór, i przewiąseł rokityowych, wznosi się wraz ze wzrastającym murem, całe do roboty potrzebne rósztowanie.

PODPORA, STEMPEL. F. *étai*.

Słupek drewniany służący do podparcia w rósztowaniu.

MACULEC, (może *moculec*). F. *boulin*. N. *Rüstholz*.

Bierwionko jednym końcem leżące w murze, drugim na innych rósztowania częściach.

„Mularze potrzebują drzewa na rósztowania, na sztandary, maculce i t. d.” (Kluk.).

KRĄŻYNA, KRĄŻYNY, BUKSZTELE. R. *krużalo*. F. *cintre*. N. *Bogenstellung, Bogengerüste*.

Łoże z kręgów drewnianych i pomostu, na którym się uściela sklepienie. Same kręgi nazwaliśmy *krążynami*, deszczki zaś opierające krążyny *pałubem* zowią.

U dawnych pisarzy *krąż* toż co *krąg*; pozostał zdrobniały *krążek*, który nie zawsze wkoło to-

czone kółko, ale czasem na sposób węża skręconą rzecz oznacza.

BITNIA, KAFAR, BARAN, BABA. Ł. *fistuca*. W. *battipalo*. F. *mouton, demoiselle*. N. *Ramme*.

Narzędzie a raczej sam ciężar do wbijania palów. Bitnia ręczna, szlaga pospolicie zwana, *Handramme*.

„Kafar winda stojąca, baran, w której baba zgóry i na dół idąc, pale w bija,” (Lind.).

KLUBA, BŁOK. Ł. *trochlea, rechamus*. W. *taglia*. F. *moufle*. N. *ein Kloben*.

Kółko ze żłobkiem w około, do ciągnięcia po nim sznura z ciężarem, obracające się na osi stałej.

ŻURAW. Ł. *grus*. F. *grue*. N. *Krahn, Krahnick*, (Penth.).

Narzędzie do podnoszenia ciężarów, jak przy wiejskich studniach do wyciągania wody.

ULGA, FOLGA (wyraz znany w mowie ciesli litewskich).

Dwa drążki mocne przy końcach powrozem z sobą spętane, służące do pomocy w podnoszeniu na rękach kłód drzewa i t. p. rzeczy.

**XVI. Wyrazy ściąające się do rzeczy obcych
budowli, przy niej jednak znajdujących się, ja-
ko ogrodów, wody, drzew, i t. p.**

KRYNICA, ZDRÓJ, ŻRZÓDŁO. Ł. *fons*. F. *fontaine*.

Krynica, mała *kryta* w ziemi sadzawka, pełna wody żywej i chłodnej.

„Gdzie studni mieć nie można, znajdować się powinna *krynica* czyli mała sadzawka *kryta* w ziemi,” (Świt. Bud. u Lind.).

„*Zdrój* od *źródła* tak odróżniam: w jedném źródle bywa kilka źrójów, jedno źródło z wielu źrójów; źródło wycieka przez zdrój podczas ma-
ło albo nic,” (Lind.).

STUDNIA. Ł. *puteus*. F. *puit*.

Miedzy krynica a studnią taka jest różnica: z krynicy woda czerpać się może na powierzchni ziemi, a nawet z wyższego miejsca do niej napływać; kiedy w studniach wody dostawać trzeba ze źródła głęboko w ziemi płynącego.

Studnia, *studnice* pochodzi od studzić, chłodzić; gdyż w niej woda zawsze jest chłodna. I. *mirzel*, *studen*, (marzel, studen), Ł. *frigidus*, (J. Bello.).

WODOTRYSK, STRZYKAWA, STRZYKAWKA, FONTANNA. I. *kładenac ishitreni* (studnia wytworna), (Stul.). Ł. *fons saliens*. W. *fontana*. F. *fontaine jaillissante*. N. *Springbrunnen*.

Woda źródłana, przez naciskanie, z wąskiej cewki w powietrze wysoko tryskająca.

PONIK, STRUMYK. F. *ruisseau*.

Woda żywa wążiuchną a krętą korytem ze szmerem płynąca. Albo raczej *ponikanie* zdroju, rzeki. „Ponik a woda, rzeka niknie wpadając gdzie jej niewidać,” (Włod.).

KOPANICA, KANAŁ. F. *canal, pièce d'eau*.

Sadzawka długa a wąska, albo sztuczne łożysko rzeki.

SADZAWKA, RYBNICA. Ł. *piscina*. W. *piscina*. F. *vivier*. N. *Wasserhalter*.

Kopania w ziemi ocembrowana, okrągła, kwadratowa albo mało przeciągła, napelniona odświeżającą się wodą, zdatna do sadzania ryb, albo w której ryby rzeczywiście przechowujemy.

DESZCZARNIA, ŚCIEKWA, RZĄP', CYSTERNA. Ł. *cisterna*.

„Rząp' studnia nie żywej wody ale dżdżowej albo zkądiną wlanej,” (Włod.).

„Promień wody, Ł. *aqua fontana*, toż samo może co *rząp'* wody, gdyż *rząp'* właściwie kość ogonowa u zwierząt.”

Źródło sam otwór, z za którego woda ustawicznie wypływa i jakoby się *rodzi*.

Woda żywa, czyli źródłana, która się ustawicznie odradza i przeto jest w ruchu.

Woda nie żywa, jaką jest ta, która się przechowuje w *deszczarniach* albo *cysternach* innym napelnionych sposobem.

POIDŁO, KORYTO. F. *abbrevoir, auge*.

Przy krynicy albo studni naczynie kamienne albo drewniane do pojenia koni, bydła i t. p.

NALICZEK, LWIA PASZCZA, KUREK. Ł. *caput leoninum*.
F. *moufle, tête de lion*.

Ozdobna oprawa żródłanego otworu, w której się osadza ce w k a czyli s y c z (F. *tuyeau*), z której się zlewa woda do łachani.

M a s k a, L a r w a po czesku *naliczek* po illirysku *nalicsje, krinka*.

„Rurka albo Kurek, N. Hahn, u rur i źdroyów, jakoby odęta gęba, z której woda wycieka,” (Mącz.).

Ztąd możnaby u nas także mianować *naliczkiem* że lice zastania, i także *krynka* że się pod nią kryje. Miano *krynek* noszą u nas niektóre wioski.

S y c z wyraz u ludu oznaczający rurę bokową w pompie, którą woda spływa.

ŁACHAŃ, ŁACHA, ŁACHANKA (etym. łac. Lind.), MISA, PANEW, CZASZA. Ł. *crater, abeus*. F. *bassin*.

Naczynie okrągłe albo innego kształtu, z kamienia, płaskie jak miednica, do którego przelewa się woda żywa z krynicy lub źródeł bijących.

Wyrazu tego *łachan*, godziłoby się w wielu zdaniach używać do tłumaczenia francuzkiego *bassin*, a mianowicie wtenczas, kiedy go przez wyraz miednica, albo kotlina, jak to czynią, tłumaczyć byłoby niedorzecznie. Wszakże mówimy: *Puławy leżą nad łachą wiślańską* to jest nad *odlewem* (*bassin*) *Wisły*.

Po dżdżu utworzoną kałużę zowie *łachą* lud wołyński. W Litwie także misy gliniane do pieczenia mięsiwa *łachankami* zowią.

„Misa u fontanny, rurka, misa, *panew*, *czasza*, w którą woda z cewek *strzyka*, a z niej w *skrzynię* spada,” (Lind.).

WODOTOK, NAWODNICA. I. *navodnyecz*. Ł. *aquaeductus*, *aquagium*, (J. Bello.). F. *aqueduc*. N. *Wasserleitung*.

Budowanie, za pośrednictwem którego sprowadza się woda z miejsca wyższego na niższe. Sprowadzenie to wykonywa się: przez kopane rowy, murowane kanały, albo zasklepione rury, nadto, rury te znajdować się mogą pod powierzchnią ziemi, albo w znacznej nad ziemią wysokości, na sklepionych też łukach wzniesione. Takimi były rzymskie wodotoki, czyli wodociągi. Nakoniec rury w ziemi zakopane bywają drewniane, kamienne sklepione, gliniane, albo lane, żelazne, ołowiane i tym podobne.

OGRÓD. Ł. *hortus*. F. *jardin*. N. *Garten*.

Ogrodzone miejsce, w którym rośliny pielęgnujemy.

Ogród warzywny, F. *jardin potager*, N. *Gemüsegarten*, w którym tylko rośliny warzywne są utrzymywane.

O. owocowy, sad, F. *jardin fruitier*, gdzie tylko drzewa dające owoce jadalne są posadzane.

OGROJEC. F. *trianon*. N. *Lustgarten*. Ang. *Pleasure-garden*.

Ogrojec znaczy sad i ogród rokoszny. W dob-

rych pisarzach naszych znajdujemy wiele wyrażeń, takie wyrazu polskiego znaczenie potwierdzających, na przykład:

„Tam mędrcey, prawodawcy i ojczyzny ojce,
Posiadają wieczystej *roskoszy ogrojec*.”

WERTEB, WIRYDARZ. I. *várt, perivoj*. (Stul.). Ł. *viridarium*. F. *bosquet, bocage*. N. *Lustgarten*.

Dzika promenada, gaik, pelen drożyn krętych, cienia i manowców.

„*Werteba*, manowiec, kręta droga, N. *Abweg, Irrweg*.”

„*Wiryardze* z łacińskiej rzeczy od zieloności są nazwane; a to są ogródki małe, w których ziółka albo drzewa, chociaż też i oboje rosną wsadzone aby zielonością swoją ludziom czyniły lubość i rozkosz,” (Sien.).

POŚCIEŻ, ULICA DREWNA, CHODNIK, ALEA. Ł. *hypaetra*. W. *andata*. F. *alée, promenoir*. N. *Spaziergang*.

Ulica lub droga z obu stron drzewami osadzona, które, splotłszy swe gałęzie, przechadzającym się cień dają. *Chodnik* ten ogrodowy przybrany bywa w posągi, wytryski wody i t. p.

„Jako w pięknym ogrodzie wiele jest *pościeży*. A każda do najbliższej inną stroną bieży,” (Dmoch.).

MÓRAWA, TRAWNIK. F. *pelouse, tapis de gazon*.

W ogrodach lub na dziedzińcach płaszczyzna pokryta trawą niską, gęstą, zieloną, słowem *móragiem*.

Mórag, I. *moracs, trava*, (Stul.), W. *finocchio, er*.

ba, trawa wyborne siano dająca; *mórawa* miejsce takiej trawy pełne, łąka *mórażna*?

Płaty *mórawy* z korzonkami i ziemią wydarte do przesadzania na inném miejscu, *darniną* zwykliśmy nazywać.

KWIATAWA, POGRÓDKA, LECHA, LESZKA. F. *parterre*. N. *Lustbeet*, *Rosenbeet*.

Przed domem lub w ogrodach kwiatami nasadzone grzędy.

„*Pogróдка*, N. *Terrasse*, *Gartenbeet*; *lecha*, *leszka*, grządka w ogrodzie,” (Lind.).

CHŁODNICA, JATA, POWIETKA, ALTANA. Ł. *pergula*. W. *pergola*. F. *berceau*. N. *Lusthütte*.

Jestto lekka ogrodowa budowelka, pospolicie otoczona drzewami dla większego cienia, w której podczas upałów letnich wypoczynek i chłód umiarkowany znajdujemy.

„Jako *jatka* przy winnicy i *kuczka* przy ogrodzie,” (Skarg. Kaz.).

CIENNICA, ALTANA DRZEWIASTA, UCHRONEK, UCHRONKA. N. *Laubhütte*.

Miejsce otoczone małemi krzakami i wygodném siedzeniem, wśród którego zasadzone bywa wielkie cieniste drzewo.

„*Uchronek*, *Uchronka* miejsce schronienia, ucieczka,” (Lind.).

„Bezpieczny *uchronek* w tym cieniu.”

POKLAT, POKLETNICA, (od *kleć*, *klatka*). Ł. *jugum*. F. *treillage*.

„Z latorośli chcąc robić chłodnicę, jedno ku drugim przychylaj aby się na wierzchu zeszyły ja-

koby *poklat*," (Lind.). „*Jugum* szranki na winnicach na kształt *poklelnicy* albo *poklatu*, po których się wino puszcza liściem i jagodami i *poklelnicę* nakrywa," (Mącz.).

PIECZARA, JASKINIA, GROTA. Ł. *crypta*. W. *grotta*. F. *grotte*. N. *Grotte*.

Pod ziemią wyrobione przyjemne a bardzo chłodne schronienie przeciw upałom letnim. Pieczara przyozdabia się niekiedy posągami i promieniami wody żywej.

XVII. Wyrazy ściągające się do budowli całych i ich części, obejmujących przestrzeń pewnego przeznaczenia.

PIĘTRO. I. *gredna sostava, pod, podlak, xilje, jaruz, hat, ata*, (Stul.). Ł. *contignatio*. F. *étage*. N. *Stockwerk, Geschoss*.

Przestrzeń na jednym poziomie, między tłem izb a ich podniebieniem, przez całą głębokość budowli wzięta.

Właściwie *piętr*, *piętro* znaczy miejsce wyższe, górę (etym. *piąć się*, leżeć w górę). Ale gdy i dół budowli zawsze jest nad poziom ziemi wzniesiony choć na kilka stopni; przeto upowszechnia się taka definicya piętra jaką mu dajemy.